

JARMO SAARIKIVI

KYY

Maailman noin neljästä tuhannesta käärmelajista Suomessa tavataan kolme.

RANTAKÄÄRME on saariston ja rantojen asukki, jonka voi tavata vielä Oulun korkeudella, muttei paljon pohjoisempana. Ahvenanmaan kanervakallioilla elää harvinainen ja piilotteleva kangaskäärme, jota ei Suomen mantereelta ole vielä koskaan varmistetusti tavattu. Vaskitsaakin moni luulee käärmeksi, vaikka se on jalaton lisko. Kaikkein tunnetuin ja ehkä myös pelätyn käärme Suomessa on kyy (*Vipera berus*). Sen voi tavata Suomessa melkein missä vain, ainoastaan kaikkein pohjoisimmasta tunturilajista ja kaupunkien keskustoista laji puuttuu. Käärmeen tapaaminen luonnossa on kuitenkin päivä päivältä yhä harvinaisempaa. Matelijat ja sammakkoeläimet ovat kaikkein eniten taantuneita eläinryhmiä Suomessa ja maailmalla.

Kyitä on ollut Suomessa "aina". Laji on leviittänyt tänne jääkauden jälkeen kuten monet muutkin Suomessa luonnonvaraisina tavattavat lajit. Käärmeillä on ollut paikkansa kansanperinteessä. Luonnonuskonnoissa niitä on palvottu, mutta kristinuskossa käärme on saanut osakseen huonoa mainetta, lähestulkoon kirouksen. Paratiisi jäi Aatamilta ja Eevalta haaveeksi, kun käärme onnistui kusetuksessaan. Siitä lähtien käärmeen on sanottu olevan "katalin kaikista kedon eläimistä". Tarinan mukaan jumala langetti vihan ihmisten ja käärmeiden välille ja kristittyjen vihanpito käärmeyttä kohtaan ei vielä tänä päivänäkään ota lopuakseen.

Juttua käärmistä on riittänyt läpi historian. Nahanluonti on viitannut uudelleen synty miseen. Kerälle kietoutuminen ikuisen kiertokulkuun. Ka-

levalassa kynnetään kyistä peltoa. Kreikkalaisesta mytologiasta periytyvän lääketieteen jumalan Asklepioksen sauvan ympärille oli kietoutunut käärme. Siitä tuli myöhemmin lääketieteen symboli ja apteekkien tunnus, jollainen löytyy tänäänkin lähestulkoon kaikkien sairaaloiden ja apteekkien ovesta.

Suomi on vaihtolämpöisille eläimille haastavaa seutua – sillä talvi on pitkä ja kylmä. Käärmeet ovat Etelä-Suomessa aktiivisia huhtikuusta syyskuuhun ja Pohjois-Suomessa napapiirin liepeillä aktiivista aikaa on vain noin sata päivää vuodessa. Kylmyyden lisäksi voi olla kosteaa, tuulista ja joskus kiusallisen epävakaa. Parhaiten näihin oloihin on sopeutunut maailman laajimmalle levinyt käärmelaji – kyy. Sitä tavataan Englannissa, Keski- ja Pohjois-Euroopassa, ja pitkin Venäjää aina Kiinaan ja Tyynenmeren rannikolle saakka.

Kyy on mantereella metsän eläin, mutta sitä löytyy myös saaristosta ja pieniltäkin ulkoluodoilta, sillä kyy osaa uida. Tyypillistä elinympäristöä ovat metsänreunat, soiden laitamat, hakkuuaukeat ja pellonreunat. Hyvä elinympäristö on rauhallinen, häiriytymätön ja sieltä löytyy erilaisia pienelinympäristöä tarpeen ja vuodenajan mukaan. Etelään viettävä louhikkoinen kalliorinne on sovelias talvehtimispaikka, jonne lähiseudun kyyt muutaman neliökilometrin alueelta kerääntyvät viettämään talvihorrostaa. Keväällä talvehtimispaikan liepeillä tapahtuvat myös soidinmenot, joissa koiraat mittelevät voimiaan kietoutumalla toisiinsa. Pari viikkoa koiraiden jälkeen paikalle ilmaantuvat myös naaraat. Niillä selän sahalaitakuvio on

yleensä ruskea, kun koirilla se on musta. Yleensä naaraat ovat muutenkin enemmän ruskeasävyisiä ja koiraat harmaita, keväällä nahanluonnon jälkeen jopa turkoosin sävyisiä. Myös kokonaan mustia (melanistisia) yksilöitä voi olla kummassakin sukupuolella. Naaraiden kumppaniksi valikoituu seudun suurin ja vahvin koiras.

Parittelun jälkeen kyyt lähtevät talvehtimispaikalta ”kesälaitumille”. Suon reunassa oleva kivikko, peltosaareke, ojanpenkka, niitty tai rantakallio ovat kelvollisia kesänviettopaikkoja, kunhan niihin paistaa aurinko ja sopivaa ravintoa on lähistöllä. Kesän kyyt viettävät omilla oloissaan. Syövät myyrän tai vaikka sisiliskon ehkä kerran viikossa. Luovat nahkansa kaksi kertaa, kerran keväällä heti talvihorroksesta herättyään ja toisen kerran loppukesästä. Syyskuussa ilmojen viilenyttyä on aika hipsiä kohti talvehtimiskalaa. Reitti on vanhastaan tuttu, sillä kyyt ovat hyvin paikkauskollisia.

Jos parittelu on onnistunut kyynaaras ei välttämättä lähde kovin etäälle talvehtimispaikastaan. Se lämmittelee auringossa ja paastoo koko kesän, sillä maha on täynnä kehittyviä poikasia. Poikaset syntyvät loppukesästä, yleensä elokuussa, ja niitä voi pienestä n. 60 cm pitkästä naaraasta tulla 5-6 kpl ja isommasta 80 cm pitkästä kymmenkunta. Lyijykynän mittaiset poikaset syntyvät läpinäkyvässä kalvopussissa (munassa), jonka ne puhkaisevat, alkavat hengittää ja lähtevät liikkeelle samantien. Emo ei niistä pahemmin välitä, vaan poikaset saavat heti alkaa tulla toimeen omillaan. Niiden ensimmäistä ravintoa ovat hyönteiset, mm. heinäsiikat. Poikasten ja naaraan on tärkeä saada loppukesästä ravintoa, jotta ne selviäisivät tulevasta pitkästä talvihorroksesta.

Tavallinen luonnossa liikkuja törmää kyyhyn sattumalta ja säikähtää. Saman tekee kyy itsekin ja

luikertelee loitommalle. Kohtaamiset ovat lyhyitä ja harvassa. Moni maastossa aktiivisestikin liikkuva ei ole koskaan käärmettä nähnyt. Luontokuvajat, harrastajat ja jotkut poikkeusyksilöt saattavat tosin varta vasten lähteä käärmettä katsomaan. Sopivan paikan etsiminen ei useinkaan ole vaikeaa. Kyyyn voi löytää helposti katsomalla kartasta. Käärmeisiin viittaavia paikannimiä on Suomessa reilu pari tuhatta. ”Käärmekallio”, ”Matomäki”, ”Käärmeniemi” tai vaikka ”Käärmeniitty” ovat tyypillisiä paikannimiä, joita löytyy lukuisien kuntien alueelta ja useimmiten sieltä löytyy kohde, jossa on ainakin joskus ollut juuri kyyt. Niiden talvehtimispaikat sijaitsevat usein mäkisessä maastossa, jossa sulamisvedet eivät pääse talvehtimiskaloihin. Ja kun etelään viettävältä kivikkoiselta rinteeltä keväällä löytyy lukuisia kevättauringossa paistattelevia kyyt, on paikka ollut helppo nimetä niiden mukaan. Jos tällaiseen paikkaan järjestää itsensä ensimmäisenä aurinkoisena kevätpäivänä aamupäivällä, niin usein onnistuu ja kyyyn tai useammankin voi bongata paistattelemassa kalliolla. Myöhemmin kesällä käärmeiden havainnointi on hankalampaa ja niitä voi nähdä lähinnä yksitellen.

Kyy on Suomen harvoja myrkyllisiä eläimiä ja siksi potentiaalisesti vaarallinen. Kyy myrky on muuntunut sylkeä, jonka tarkoitus lamauttaa saaliseläin ja nopeuttaa ruoan sulutusta. Kyyyn pureman saanut pikkunisäkkäs ei pitkälle pötki ja kyy löytää saaliinsa seuraamalla oman myrkkynsä hajujälkeä. Käärme nielee saaliseläimen kokonaisena ja sulattaa sen karvoineen ja luineen päivineen. Kyy on itse asiassa hyvinkin hyödyllinen eläin siinä mielessä, että se pitää pikkunisäkkäiden kantoja kurissa ja on myös osoitettu, että alueella, jossa käärmettä elää, on vähemmän punkkeja, sillä kyy verottaa niiden isäntäeläimiä, pikkunisäkkäitä.

Suomessa sattuu vuosittain noin satakunta

AKSELI GALLEN-KALLELA (1865-1931), ILMARINEN KYNTÄÄ KYISEN PELLON 1899. LUONNOS SUOMEN PAVILJONGIN KUPOLI-FRESKOIHIN PARIISIIN VUODEN 1900 MAAILMANNÄYTTELYYN. OIKEALLA KÄÄRMEISSÄ VENÄJÄN LIPUN VÄRIT. KANSALLISGALLERIA, KUVA PIRJE MYKKÄNEN

WILLIAM BLAKE (1757-1827), THE TEMPTATION AND FALL OF EVE. JOHN MILTONIN PARADISE LOST (1667) -KIRJAN KUVITUSTA VUODELTA 1808. MUSEUM OF FINE ARTS BOSTON, WIKIMEDIA COMMONS..

kyyn puremaa. Eniten niitä tapahtuu marjastusaikaan. Varsinkin marjat, jota poimitaan paljain käsin (lakat, karpalot), saattavat altistaa poimijan kyyn puremalle. Se on harvoin vaarallinen, mutta kivulias, pelottava ja ikävä kokemus. Lääkärissä käynti on aina tarpeen, sillä oireet ovat yksilöllisiä, eikä myrkytystä voi itse hoitaa juuri mitenkään. Kyytabletti on kortisonia ja se saattaa lieventää elimistön reaktiota myrkkyyneen, mutta siitä ei ole varmasti osoitettu olevan hyötyä. Suomessa tunnetaan ainakin yksi tapaus vuodelta 1984, jossa kyyn pureman saanut pieni lapsi (11 kg) menehtyi myrkytyksestä seuranneisiin komplikaatioihin noin kuukauden kuluttua kyyn puremasta.

Kyy rauhoitettiin Suomessa kesäkuun 2023 alusta alkaen. Rauhoitusmääräys on kirjattu uudistettuun luonnonsuojelulakiin ja siinä on erikseen maininta, jonka mukaan pihalle eksyneen kyyn saa edelleen tarvittaessa tappaa. Kaikissa muissa Euroopan maissa kyy on ollut rauhoitettu jo pitkään. Rauhoittamiselle on hyvät perusteet, sillä kyy on huomattavasti taantunut laji, jonka suojeleminen on tarpeen. Rauhoittaminen tarkoittaa sitä, että kyytä ei saa tarpeettomasti häiritä tai tappaa. Rauhoituspäätös on viesti siitä, pelätyt ja vihatutkin eläimet tarvitsevat ja ansaitsevat suojelemaa.

Suomessa eläinlajien rauhoituksista pääteetään kansallisella tasolla. Kaikki muut Suomen matelijaj- ja sammakkoeläinlajit ovat olleet rauhoitettuja jo pitkään, mutta kyy jäi aikoinaan poliittisella päätöksellä lainsuojattomaksi. Aikojen saatossa kyy on saanut osansa ihmisten vainosta. Asenteet luonnonvaraisia eläimiä kohtaan ovat kuitenkin muuttuneet. Pikkupoikien lintujen ammuskelu rit-

soilla tai ilmakiväärillä oli ennen melkein ok ja nykyään se on täysin tuomittavaa. Eikä siitä ole kuin vajaa 50 vuotta kun Suomessa maksettiin tapporahaa lukuisista eläinlajeista. Kun vei nimismiehelle ketunnahan, niin siitä sai 20 markkaa, sudesta peräti 500. Tämä hullutus loppui 1975.

Kyy ja ihmisen yhteisolon ongelma on se, että kyy pitää samanlaisesta ympäristöstä kuin mökkeilijä. Aurinkoinen veden rannalla oleva rinnetontti on molempien mieleen. Kyy tosin on siellä päivästä toiseen, mökkeilijä lähinnä kesällä ja erityisesti viikonloppuisin. Kohtaamisia tulee jatkossakin. Jos kyy ei omin neuvoin hoksaa siirtyä loitommalle, sitä voi vähän auttaa. Haravalla voi kyyn nostaa ämpäriin ja kun sen vie pellon reunaan parin kilometrin päähän, niin ainakaan se sama yksilö ei tule enää tontille. Toki, jos paikalla on kyytä miellyttävä elinympäristö, siihen saattaa hakeutua toinen yksilö. Senkin voi tarvittaessa siirtää. Homma on melko helppoa, mutta se sujuu ketterämmin ja turvallisemmin sellaiselta, jolle kokemusta on jo kertynyt.

Myös rinnakkaiselo kyyn kanssa on mahdollista. Ne ovat uteliaita ja kiinnostavia luontokapaleita, joiden elintavoissa riittää ihmettelemistä. Meidän mökkimme kuistille mönkii useana päivänä joka kesä sama yksilö päivää paistattelemaan. Kun sitä ei ole koskaan häiritetty, se on tullut luottavaiseksi ja antaa ihmisen hämmästellessä itseään aivan läheltä. Nahanluonnin jälkeen suomet kiihtelivät hienosti ilta-auringossa. Alkujärkytyksen jälkeen kyy on alkanut näyttää vieraidenkin mielestä kauniilta. Ymmärrämme toki olevamme vähemmistössä mielipiteinemme.

KIRJOITTAJA

JARMO SAARIKIVI

TUTKIJAJ HELSINGIN YLIOPISTO

OUROBOROS, ALKEMISTIEN MUINAINEN IKUISUUDEN SEKÄ ELÄMÄN JA KUOLEMAN KIERTOKULUN VERTAUSKUVA. KADONNEEN TRAKTAATIN, SYNESIUKSEN KOPIO. KUVA WIKIMEDIA COMMONS.

KYY (VIPERA BERUS), WALTER HEUBACH (1865-1923). WIKIMEDIA COMMONS.

